

PANU RAATIKAINEN

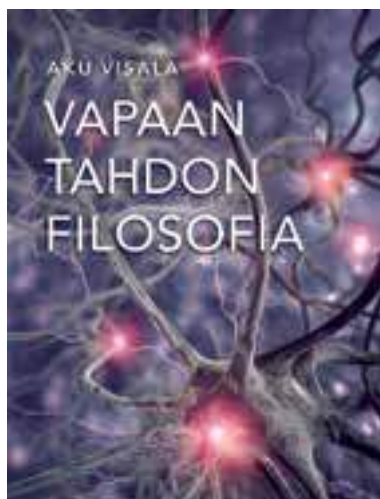
Selkeä tietopaketti vapaan tahdon ongelmasta

Aku Visala, *Vapaan tahdon filosofia*. Gaudeamus, Helsinki 2018. 301 s.

Aku Visala on ottanut tehtäväkseen aikamoisen urakan kirjoittaessaan ensimmäisen suomenkielisen filosofisen kokonaisuuden niin kutsutusta vapaan tahdon ongelmasta. Kysymys siitä, onko ihmisen tahto todellisuudessa vapaa, on ollut keskeinen ongelma filosofissa vuosisatoja. Se on kuitenkin saanut uutta ajankohtaisuutta viimeisen reilun puolen vuosisadan aikana.

Visalan tarkastelu keskittyy paljolti tähän viimeaikaiseen keskusteluun. Käy ilmi, että on harhaanjohtavaa puhua ”vapaan tahdon ongelmasta” ikään kuin se olisi tietty yksi selkeä ongelma: todellisuudessa otsikon alla on useita erillisiä, jos kohta toisiinsa eri tavoin kytkeytyviä ongelmia. Viimeaikaiset empiirisen tieteen – erityisesti tiettyjen sosiaalipsykologian ja aivotutkimuksen tutkimustulosten – vapaalle tahdolle oletetusti esittämät haasteet saavat kirjassa oman käsittelynsä. Niiden lisäksi Visala käsittelee perusteellisesti teemaan liittyviä puhtaammin filosofisempia ongelmia ja kiistakysymyksiä.

Visalan kirjan ensimmäinen johdantoluku tarjoaa alustavan yleiskartan eri kannoista. Toinen motivoiva luku pohtii, miksi vapaalla tahdolla on merkitystä, eli miksi sitä on vaikea heittää syrjäänkään. Visala korostaa, että tahdonvapauden ongelmassa niin sanotusti ”panokset ovat korkeat”. Oletus jonkinlaisesta tahdon vapaudesta on olennainen yleisesti olettamillemme moraaliselle ja oikeudelliselle vastuulle – jos vapaata tahtoa ei ole, olemme aina kaikki syyntakeettomia. Teoksen kolmas luku tarkastelee yksityiskohtaisemmin vapaan tahdon ja moraalisen vastuun suhdetta. Determinismi on vähintäänkin haaste vapaalle tahdolle, ja se on neljännen luvun pääaihe. Alasdair MacIntyreä seuraten Visala esittää, että mahdollinen inde-



terminismi fysiikassa on vähemmän merkityksellinen kysymys kuin on usein perinteisesti ajateltu. Keskeistä on sen sijaan mahdollinen determinismi erityisesti psykologiassa.

Yksi keskeinen filosofinen jakolinja vapaata tahtoa koskevassa filosofisessa keskustelussa onkin suhtautuminen determinismiin ja vapaan tahdon suhteeseen. Voi tuntua ilmiselvältä, että jos determinismi on totta ja jokainen tapahtuma on edeltävien tapahtumien määräämä, mitään vapaata tahtoa ei voi olla olemassa. Kuitenkin monet pätevät filosofit ovat vastustaneet johtopäätöstä ja esittäneet, että vapaa tahto voi olla mahdollinen, vaikka todellisuus olisikin deterministinen. Tätä suosittua kantaa kutsutaan ”yhteensopivuusteoksiksi” tai ”kompatibilismiksi”. Toisten mukaan taas ensivaikutelma on paikansäpitävä, ja determinismi ja vapaa tahto eivät kerta kaikkiaan ole yhteensovitettavissa.

Yhteensopimattomuusteosin tai ”inkompatibilismiin” kannattajat jakautuvat edelleen kahteen erilaiseen ryhmään. Niin kutsutut libertaristit pyrkivät osoittamaan, että vapaata tahtoa on olemassa ja että todellisuus ei siten ole relevantissa mielessä deterministinen. Skeptikot sen sijaan hyväksyvät ainakin jonkinasteisen

determinismiin ja sen johtopäätöksen, että mitään vapaata tahtoa ei ole olemassa. Heidän ongelmakseen jää selittää vahva intuitio vapaasta tahdosta sekä se, miten ihminen voi enää olla moraalisesti vastuussa teoistaan. Visalan kirjan viides, kuudes ja seitsemäs luku on omistettu yksitellen näille kannoille eli libertarismille, kompatibilismille ja skeptisismille.

Kirjan kahdeksannessa luvussa käsitellään vapaan tahdon väitetysti kyseenalaistavia sosiaalipsykologian ja aivotutkimuksen empiirisiä tuloksia ja niiden tulkintoja. Visala argumentoi uskottavasti, että niiden merkitys vapaalle tahdolle on paljon epäselvempi kuin vapaan tahdon innokkaimmat kieltäjät väittävät. Viimeinen yhdeksäs luku tarkastelee joillekin vapaan tahdon kysymyksille keskeistä minuuden käsitettä.

Visala ei erityisen voimallisesti puolusta mitään yksittäistä kantaa vaan esittelee varsin reilusti ja tasapuolisesti eri näkökantojen vahvuuksia ja ongelmia. Teos on kirjoitettu laajalle lukevalle yleisölle eikä vain akateemisten vertaisten silmissä pätemistä varten. Visalan teksti on helppolukuista sortumatta kuitenkin liialliseen mutkien oikomiseen tai vaikean ja monitahoisen ongelmanvyyhdin yksinkertaistamiseen. Tekstiä ei ole kuormitettu akateemisilla kirjallisuusviitteillä, vaan kirjan loppuun on koottu lukukohtaisesti lisälukemista. Kirjan lopusta löytyy myös hyödyllinen sanasto. Se tuleekin tarpeeseen aiheeseen ensi kertaa tutustuville, sillä teemaan liittyy koko joukko erityisterminologiaa.

Aihe ei ole aivan helppo eikä yksinkertainen, ja niinpä tämänkaltaiselle kokonaiskatsaukselle tulee väkisin mittaa. Uskon, että aiheesta kiinnostunut lukija kuitenkin lukee sen suhteellisen nopeasti. Visalan pätevää ja hyvin kirjoitettua teosta on helppo suositella kaikille aiheesta kiinnostuneille.